

AZ ERDÉLYI FEJEDELMEK LEGITIMÁCIÓJÁNAK KÉRDÉSÉHEZ

GEBEI SÁNDOR

Az erdélyi fejedelmek legitimációjának problematikája az Erdélyi Fejedelemség jogállásáról folytatott, mind a mai napig nyugvópontra nem jutott viták szerkesztését alkotja. Előadásommal, illetve rövid írásommal nem a problémakör hagyományos historiográfiai áttekintésére vállalkozom,¹ hanem a közelmúlt konferenciáin² és publikációiban³ tapasztalt bizonytalanságok, pontatlan fogalomhasználatok sarkallnak a megszólalásra, álláspontom kifejtésére.

A probléma tüzetesebb vizsgálatára a közvetlen okot II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemsége körüli anomáliák szolgáltatták. A Rákóczi-szabadságharcról írott tudományos népszerűsítő munkám⁴ során fogalmazódtak meg bennem azok a kérdések, amelyek az érdeklődésemet igazán felkeltették a téma iránt. Közismert, hogy a „nagyaságos fejedelem” élete végéig kitartott azon álláspontja mellett, hogy ő az Erdélyi Fejedelemség legitim uralkodója (princeps Transylvaniae stb.). A magyar királynak nem volt joga ahhoz – állította Rákóczi –, hogy őt a törvényes hatalmából kirekessze, hiszen őt a törvényeknek megfelelően az 1704-es gyulafehérvári országgyűlésen fejedelemnek megválasztották, 1707-ben pedig

¹ *Szilárd Katicza*: Az erdélyi fejedelem jogköre, 1556–1571. Budapest, 1910.; *Bíró Vencel*: Az erdélyi fejedelem jogköre 1571–1690. Kolozsvár, 1912.; *Lukinich Imre*: Az erdélyi fejedelmi cím kialakulásának történetéhez. In: Századok 1913. (I–II. közlemény); *Bíró Vencel*: Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése, 1542–1690. Kolozsvár, 1917.; *Müller, Georg*: Die Türkenherrschaft in Siebenbürgen, 1541–1688. Hermannstadt, 1923.; *Huszár Ferenc*: Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése. Budapest, 1924.; *Trócsányi Zsolt*: Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései. Budapest, 1976.; *Trócsányi Zsolt*: Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben (Mezey Barna előszavával) Budapest, 2005.; *Rácz Lajos*: Főhatalom és kormányzás az Erdélyi Fejedelemségben. Budapest, 1992.

² Lásd: a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából szervezett Hajdú-Bihar megyei emlékülések és konferenciák címadásaiban feltűnő ellentmondások (szabadságharc – felkelés – Bocskai mozgalma) – In: Debreceni Szemle 2005/3. 466–469.

³ „Frigy és békeesség legyen...”. A bécsi és a zsitvatoroki béke. In: *A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója*. VIII. Debrecen, 2006. című kötet a „*Bocskai felkelés* mérlege: a bécsi és a zsitvatoroki béke” című debreceni konferencián elhangzott előadásait jeleníti meg, „Nincsen nekünk több hazánk ennél...” Tanulmányok a *Bocskai-felkelés* történetéhez. (Szerk.: ifj. Barta János – Papp Klára) Budapest, 2004. (Kisebbségkutatás Könyvek) – A fogalmi ellentmondások kiemelése tőlem – G.S.

⁴ *Gebei Sándor*: A Rákóczi-szabadságharc 1703–1711 (Magyarország története sorozat 11. kötete. Főszerkesztő: Romsics Ignác) Budapest, 2009.

a marosvásárhelyi diaetán, a tartalmi (fejedelmi eskü) és a formai követelményeknek (beiktatási ceremónia) eleget téve, a fejedelmi méltóságba beiktatták.⁵ A Vallomásaiban pedig eleve elrendelés szerűen nyilatkozott saját magáról. „...csupán az én személyem volt alkalmas a Házam és őseim iránti tisztelet okán arra, hogy egyesítse az egy akaraton levők terveit, és barátságot hozzon létre a külföldi keresztény fejedelmek között. Nagyobb lehetőségem volt, mint dédapám, I. György óta bárkinek arra, hogy helyreállítsam a [III.] Ferdinánd császárral Nagyszombatban kötött békét*, amely akkor megszilárdította az ország szabadságjogait, melyeket később többnyire eltöröltek.”⁶

Az 1703–1711-es eseményekben szinte magától érthetően, de az 1711 utáni évtizedekben is visszaköszönt, hogy Rákóczi és I. Lipót, I. József magyar királyok felfogása között áthidalhatatlan jogi szakadék tátongott, ami egyfelől Rákóczi örökös, önkéntes száműzetéséhez, másfelől a I. Lipót-i, I. József-i = magyar királyi jogi felfogás érvényesítéséhez, érvényesüléséhez vezetett. Vajon kinek volt igaza Ebben a közjogi vitában?

Az ádáz vita mögé nézve további, jogi vonatkozású kérdésekkel találjuk magunkat szembe. Vajon, az Erdélyi Fejedelemséggel kapcsolatos királyi álláspont I. Lipót, I. József uralkodási idején gyökeresen más értelmezést kapott, vagy az elődök erdélyi politikáját követték mindenben a hagyományos elv szerint? Egyáltalán: az erdélyi fejedelmek legitimációjához szükség volt-e a királyi hozzájárulásra? Az erdélyi fejedelmek – amióta létezik a principatus = fejedelemség, vagyis az 1570-es speyeri egyezmény óta – legitimációja hogyan érvényesült a gyakorlatban? Milyen feltételek biztosították a fejedelmek törvényes uralmát? Milyen jogi (és személyi) kritériumok voltak szükségesek ahhoz, hogy egy

⁵ Néhány erdélyi főúr, elsősorban „a Kálvin tanát áruba bocsátó” Pekri Lőrinc, udvarhelyszéki főkapitány volt az a személy, aki az erdélyiek nevében javasolta Rákóczinak az erdélyi országgyűlés összehívását 1704-ben arra apellálva, hogy „Apafi [II. Apafi Mihály] tudvalevően elárulta a fejedelemséget, amikor [1701-ben] a császárnak engedte át a jogait.” – *Rákóczi Ferenc: Emlékiratok*. In: *Rákóczi Ferenc: Vallomások. Emlékiratok*. (A szerkesztés és a jegyzetek Hopp Lajos; az utószó Hopp Lajos, Szepes Erika és Vas István munkája) Budapest, 1979. 249., 266–267., 272., 352–354.; „Illustrissimus Michael Apafi junior” erdélyi fejedelemmé választása 1681. június 10-én a gyulafehérvári országgyűlésen történt. Az ekkor még csak ötéves ifjabb Apafit már XXIV kikötött feltétellel választotta meg uralkodójának a három nemzet diaetája „közönséges megegyezett szívvel és szájjal”. Az ország irányítása és kormányzása „annak alkalmas idejében, úgymint 20 esztendő korában” kerülhetett a választott fejedelem kezébe, amikor is az „eleibe adandó conditiók” megtartására az uralkodói esküt leteszi, amiután az ország hűségesküjét fogadhatja. – *Corpus Juris Hungarici. 1540–1848. évi erdélyi törvények*. (Szerkeszti: Márkus Dezső) Budapest, 1900. *Approbatæ Const. Második rész. Első czím. 36–40.; Corpus Juris Hungarici. 1540–1848. évi erdélyi törvények. Compilatae Const. Második rész. Első czím. 271–275.; Erdélyi Országgyűlési Emlékek XVII. k. (1679–1682) Budapest, 1894. 188–190.*

⁶ *Rákóczi Ferenc: Vallomások (Első könyv)*. In: *Rákóczi Ferenc: Vallomások. Emlékiratok*. (A szerkesztés és a jegyzetek Hopp Lajos; az utószó Hopp Lajos, Szepes Erika és Vas István munkája) Budapest, 1979. 92.; *, „Nagyszombatban kötött béke” – utalás az 1645-ös linzi pacificatio 1647. évi ratifikációja előtti tárgyalásokra.

fejedelem legitim módon gyakorolhassa hatalmát az „államhatárokkal” rögzített országában? Stb.

Mielőtt az általánosabb érvényű kérdéseket boncolgatnánk, II. Rákóczi Ferenc érvelését vegyük először szemügyre. 1704. július 8-án a gyulafehérvári diaétán Rákóczit, aki éppen a bácskai hadjáratot vezette, azaz távollétében (!) fejedelemmé választottak, de beiktatására csak jóval később, 1707. április 5-én, a marosvásárhelyi diaeta első napján került sor ünnepélyes külsőségek mellett.⁷ Ez alkalommal Rákóczi, hogy a princeps electus Transylvaniae helyzetből a princeps receptus Transylvaniae hivatalos státusba kerülhessen, vigyázott a formáságokra is: a „rendek” *conditio-i* – a *fejedelmi propositio-i* – *hitlevél* – *beiktatás* jogi utat betartatva zajlott le a fejedelmi székbe való ültetése.⁸ Amint már említettem, Rákóczi soha, de soha, nem kételkedett fejedelemségének legitimitásában, egy pillanatra sem fordult meg a fejében olyan gondolat, amely az Erdélyhez való jogát megkérdőjelezhette volna. Pedig emlékezetébe kellett volna idéznie néhány olyan, számára is evidens tényezőt, amelyek a legitimitásról vallott nézetét önkritikussá tehetné volna, netán revideálhatta volna.

Az apja, I. Rákóczi Ferenc hűtlenségi perének a családra kiterjedő következményeit nem kell itt részleteznem, akárcsak anyja, Zrínyi Ilona Thököly feleségeként kifejtett királyellenes magatartásának, fegyveres szembeszegülésének a súlyos hátrányait sem. A Rákóczi-család király iránti hűtlensége mégis bocsánatot nyert a mainzi, kölni érsekek hathatós közreműködésével visszakapott birodalmi herceg (princeps Sacri Romani Imperii) címmel,⁹ ill. házasságkötésének utólagos királyi jóváhagyásával.

1. Alighogy Rákóczit I. Lipót magyar király Rákócziné Hessen-Rheinfelsi Sarolta Amália birodalmi rokonságára való tekintettel 1694-ben erkölcsileg is, anyagilag is rehabilitálta, 1697-ben birodalmi hercegi címmel ruházta fel, a magyar főurat már 1701 áprilisában letartóztatták és a bécsújhelyi börtönbe szállították XIV. Lajossal folytatott levelezése miatt. A főbenjáró bűnök (az ellenség-

⁷ Rákóczi: Emlékiratok, 353. – Rákóczi a „fejedelmi méltósággal” össze nem egyeztethető „Apafi hitlevelet” visszautasította, s az erdélyiek „megegyeztek abban, hogy őseim hitlevelét terjesztik elém...”; *Thaly Kálmán*: A marosvásárhelyi trónbeiktató országgyűlés törvénycikkei. Történeti Tár 1897.; *Ráday Pál* iratai 1707–1708. II. (S.a.r.: Benda Kálmán – Maksay Ferenc) Budapest, 1961. 93–147. (a marosvásárhelyi országgyűlés iratanyaga)

⁸ *Ráday iratai* II. – a fejedelemválasztás XIX feltétele – 95–99., fejedelmi előterjesztés – 101–110.; *Mezey*: Előszó. In: Trócsányi: Törvényalkotás, i.m. 10–11. – „A keleti magyar állam [az Erdélyi Fejedelemség] is rendi-képviselési monarchia” volt, de nem a magyarországi rendi struktúra, hanem a „három nemzet uniója” képezte az alapját. A választási feltételek írásos rögzítése, a conditio előfutára 1543-ban született meg, de a „kiérlelt, teljes formájú” választási feltételrendszer csak 1598-ban született meg, amikor is Báthori Zsigmond az újráválasztása érdekében az erdélyi országgyűlés által megszabott 17 pontos lista teljesítésére kötelezte magát.

⁹ *Gebei Sándor*: II. Rákóczi Ferenc titulusai (princeps – dux) In: *Évfordulós tanácskozások*, 2007. „Az élő Rákóczi” (X.) – 300 esztendeje foglalta el Erdély fejedelmi székét II. Rákóczi Ferenc. (Szerk.: Muzsnay Árpád) Szatmárnémeti, 2007. 88–96.

gel való összejátszás, a király elleni összeesküvés, a fegyveres lázadás szervezése) kivizsgálása közben sikerült Lengyelországba szöknie, a királyához és hazájához hűtlen szökevény kézre kerítéséért – magas vérdíj ellenében – nemcsak Magyarországon, hanem Lengyelország területén is akciók folytak. Rákóczi és barátja, Bercsényi Miklós majdnem két éven át pártfogójuk, Adam Sieniawski vajda birtokain álneven „rejtőztek”, amíg nyíltan, fegyverrel a kézben fel nem léptek I. Lipót magyar király és rendszere ellen. Ez az 1701-ben ellene indított „hűtlenségi per” hogy – hogy nem jutott Rákóczi eszébe, amikor a Rákóczi-ösök jussát elvitató királyt jogsértéssel, sőt jogtiprással vádolta?

2. Vajon, miért nem idézte fel a „nagyságos fejedelem” pontosan az ösöktől rámaradt juss tartalmi jegyeit? Nem emlékezett volna a nagyapja, dédapja fejedelemségbe való kerülésének körülményeire, apjának csupán „választott fejedelem” voltára? Amikor dédapja I. Rákóczi György eredményeivel példálózott, vajon miért tévesztette szem elől a szabadságjogokért küzdő Rákóczi azt a nagyon fontos tényezőt, hogy az egymást kölcsönösen elismert és elfogadott király (rex), ill. az erdélyi fejedelem (princeps) *pacificatio* (= megbékélés, társadalmi béke), és nem a nemzetközi joghoz kapcsolódó *pax* (= a háborút lezáró béke) szintű dokumentummal zárták le a konfliktusukat? A linzi „megbékélés”, békeség (1645) erdélyi fejedelemre és fejedelemségre vonatkozó 15. §-ának 1647-es ratifikációja (*Diploma regium pacificationis*,...) a társadalmi béke helyreállítását jelentette.¹⁰

3. Rákóczi súlyosan megróttta I. Lipótot többek között azért is, mert Magyarországot és az Erdélyi Fejedelemséget a karlócai béketárgyalásokból kirekesztette, a karlócai frigy az ország érdekeinek figyelmen kívüli hagyásával, *sine nobis – de nobis* született meg. Vitán felül áll, hogy a béketárgyalásokon nem kaptak képviselőt a békedelegációban a magyarok, de gyökeresen különbözött a helyzet az I. és a II. tizenöt éves háború (1591–1606, 1683–1699) lezárásakor. Bocskai István Erdélyi Fejedelemsége a birodalmak közötti háború aktív részese volt, Rudolf császár és magyar király elleni háborúban a szultán oldalán hadakozott. A „kétszintű” háborúskodás „kétszintű” befejezéssel ért véget. Amíg a magyar király és Bocskai küzdelme *pacificatio Viennensis* (= bécsi megbékélés, társadalmi béke) formában nyerte el a végleges megoldását (1608-ban ratifikálva), addig a császár és szultán háborújának a végét – Bocskai közvetítésével – a Zsitva-torkolatában a *pax* aláírása jelentette.¹¹ Hogyan állt a helyzet 1699-ben?

¹⁰ Corpus Juris Hungarici 1647/5. art. 1–15. § „Diploma regium pacificationis, cum illustrissimo principe Transylvaniae, domino Georgio Rákóczy...” Budapest, 1900. 420–427.

¹¹ A Bocskai-szabadságharc fogalmi értelmezésére, tisztázására Pálffy Géza több alkalommal is vállalkozott, de a *pacificatio* (Bécs) – *pax* (Zsitva-torkolat) tartalmi (jogi) megkülönböztetését figyelmen kívül hagyta, pedig a „belháború”, „polgárháború”, ill. a nemzetközi jog szerinti „háború” lezárása nem történik, nem történhet azonos módon. A szakirodalmunkban használatos és meghonosodott „bécsi béke” (?), ill. „Zsitva-torkolati béke” semmiféleképpen sem jelentheti az 1591–1606., 1604–1606. évi „háborúk” azonos fogalommal illetett, azonos szintű

A Szent Liga háborúja az Oszmán Birodalommal nem az 1684. évi szövetségi szerződés, ill. az Oroszország csatlakozását elfogadó 1697. évi egyezmény¹² alapján zárult, amikor is a szerződő felek a közös hadviselésre és a közös békekötésre kötelezték magukat a kereszténység ősi ellenségével szemben. Karlócán éppen I. Lipót császár miatt nem születhetett meg a minden szövetséges számára elfogadható fegyvernyugvás, a Szent Liga alapokmányával ellentétesen. Ebben a Duna parti jelentéktelen helységben bilaterális tárgyalásokon bilaterális megállapodások születtek. Így a magyar történetírásban helytelenül „karlócai békének” nevezett diplomáciai aktus, valójában a karlócai békéket (Német–római Császárság – Oszmán Birodalom, a Rzeczpospolita – Oszmán Birodalom, Velencei Köztársaság – Oszmán Birodalom) és Oroszország – Oszmán Birodalom kétéves fegyverszünetét foglalta magába. De a bennünket érdeklő probléma a felszabadító háborút illetően az, hogy a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség hivatalosan hadban állt-e az Oszmán Birodalommal? A szultán magyar szövetségesei közül, az aktív Thököly Imre, az Orta Madzsar fejedelme totális vereséget szenvedett, az óvatos, inkább passzív Apafi Mihály, erdélyi fejedelem idejekorán, az 1688-as fogarasi nyilatkozattal (az 1687-es balázsfalvi egyezség alapján) – az Erdélyi Fejedelemség különállásának, a szabad fejedelemsválasztás stb. kikötésével – királpártinak deklarálta magát, ami révén a *rex – princeps* hagyományos viszonya újra helyreállt. Nem török kényszer hatására, mint Bocskai idejében, hanem a császár–király előtti kiszolgáltatottságból adódóan. Apafi a felszabadító háborúba tevőlegesen nem kapcsolódott be, 1690-ben bekövetkezett halála után a fejedelemség jogállását is érintő Diploma Leopoldinum még mindig garantálta a fejedelemségi Erdély alapvető jogait, a libera electio-t, a libera vox-t, a bevett vallások szabadságát stb., de a békétárgyalások idején, 1698–1699-ben nem volt fejedelme Erdélynek. (A fejedelemként szóba jött II. Apafi Mihályt a háborús időszakra tekintettel a király lemondatta a princeps electus címről 1696-ban!)

befejezést sugalló „béke” kifejezéssel. Itt jegyezném meg azt is, hogy *Pálffy Géza* történész kolléga a szabadságharcot a függetlenségi harc szinonimájaként értelmezi és használja, holott azok egymással nem egyező fogalmak. A szabadságharc nem feltétlenül a szuverenitás eléréséért folytatott fegyveres küzdelem. Így – *Pálffy Géza* állításával szemben –, a Rákóczi-szabadságharcot sem 1707-et megelőzően, sem azt követően sem lehet függetlenségi harcként beállítani. – Szabadságharc volt-e Bocskai István mozgalma? In: *História* 2008/1. 7–10., *Uő.*: Függetlenségi harc volt-e Bocskai István mozgalma? In: *Korunk* 2009 március, *Uő.*: Szabadságharc volt-e Bocskai István mozgalma? In: *Magyar Tudomány* 2009/2. 185–196., *Uő.*: Győztes szabadságharc vagy egy sokféle sikert hozó felkelés? A magyar királysági rendek és Bocskai István mozgalma (1604–1606) In: *Századok füzetek* 3. (Szerkesztette: Pál Lajos) Budapest, 2009. 5–70., *Uő.*: Valóban szabadságharcot vívott Bocskai István? In: *Rubicon* 2012/4–5. 57–59.

¹² *Марпенс Ф. Ф.*: Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россиею с иностранными державами. том 1. Трактаты с Австриею 1648–1762. Санкт–Петербург, 1874. 14–20. (az 1697. január 29-én (február 8-án) Bécsben aláírt, oszmánellenes támadó szövetség szövege)

A porta a karlócai békével, nemcsak katonai, hanem súlyos presztízsveszteséget is elszenvedett. Rákényszerült arra, hogy lemondjon az Erdélyi Fejedelemségről („a Szulejmán-i adományról”), az erdélyi ügyek befolyásolásáról, Erdély adófizetési kötelezettségéről, az erdélyi fejedelmeknek eddig kiszolgáltatható ahdnâme/ahdnáme, berât/berât¹³ küldéséről. Erdély ezentúl a magyar király birtokába, pontosabban a Magyar Korona joghatóságába ment át. Erről az Erdélyi Fejedelemség jogállását módosító nemzetközi körülményről pontos ismeretekkel kellett rendelkeznie Rákóczinak, hiszen 1704-ben az erdélyiek fejedelmválasztó országgyűlésének a végzéseit azért fogadta el, „mert meg voltam győződve róla – Rákóczi szavait idézve –, hogy *a magyar és erdélyi nemzet, de különösen a katolikus vallás érdeke, hogy e fejedelemség ne jusson Thököly fejedelem kezére...* (kiemelés tőlem – G. S.)”¹⁴ Értelmezve a nemzeti érdeket: nehogy a török időszak újra feltámadjon. A Vallomásokban ugyanezt az aggodalmát ílymódon adta közre: „...*felöltött bennem mindaz, amit – ha én nem fogadom el a fejedelemséget – Thököly megválasztása vonhatott volna maga után, s ami kárára és ellenére lett volna mindkét országnak,*...”¹⁵

4. Rákóczi 1704. fejedelemmé választása óta tudatosan két országban, Magyarországon és „Erdélyországban” gondolkodott, minden intézkedése, perspektivikus elképzelése kettőzötten jelenik meg. A Magyarország – „Erdélyország” külön kezelése az 1705. évi magyarországi (szécsényi) konföderációban – az Erdély nélküli konföderációban (!) – is tetten érhető. A diaeta (országgyűlés) és a conventus generalis (országos gyűlés) jogi minősítés között hezitáló képviselők gyűlésüket az utóbbinak nyilvánították, Rákóczit nem Magyarország princeps-ének, hanem származásának és rangjának megfelelő, *az erdélyi princeps*-hez igazítható címmel, a *dux* címmel ruházták fel (lengyel példa alapján). Tökéletesen tisztában volt azzal Rákóczi, hogy a szécsényi társadalmi konföderáció ideiglenességéből a *dux* mivoltának az ideiglenessége is következik, ezért a választott erdélyi fejedelemsége körüli bizonytalanságok kiiktatását szorgalmazta. Mégpedig oly módon, hogy áldását adta az erdélyiek kezdeményezésére, akik a szűken (erdélyi), de a tágan (magyarországi) értelmezett realitásokat is messze megelőlegezve, a huszti diaetán kardinális végzéseket fogadtak el

¹³ Papp Sándor történész kolléga ismertetése, ill. értelmezése alapján:

ahdnâme – szultáni szerződéslevél = a „Portával fennálló szerződéses viszony” elismerése. Pontjai a rendek kérése alapján kerültek rögzítésre. (Tehát a választás megelőzte a szerződéslevél kiadását. Ez utóbbit a beiktatás során, ünnepélyes külsőségek közepette nyújtották át az új fejedelmeknek.)

berât – a szultán nevében tett nagyvezíri, hatalomba iktató dokumentum, ami még nem jelentette a hatalomban való végleges elismerést. Ez mindössze a „hatalom átruházásának” a tényét rögzítette, egyoldalú, a porta általi hatalomadományozás. – Papp Sándor: II. Rákóczi György és a Porta. In: Szerencsének elegyes forgása. II. Rákóczi György és kora. (Szerk.: Kármán Gábor és Szabó András Péter) Budapest, 2009. 110–118.

¹⁴ Rákóczi: Emlékiratok, 273.

¹⁵ Rákóczi: Vallomások (Második könyv), 428.

(1706. március 8–20.).¹⁶ Ez a jelentős diaeta Erdély állami státusáról, egy Magyarországgal létesítendő konföderációról („államok” közötti konföderációról) határozott, miközben kimondták Erdély elszakadását a Habsburg-háztól=a magyar királytól. (Kérdés, hogy ez a lépés a Magyar Királyságtól való elszakadást is jelentette?) Azzal érveltek az erdélyiek – Rákóczi jogi argumentációját elfogadva –, hogy az 1705-ben elhalálozott I. Lipót utódja, az 1687-es országgyűlésen megkoronázott, de a rendek által nem választott fia, I. József nem tekinthető magyar királynak. Tehát, az erdélyi diaeta nem detronizálta I. Józsefet, mint ahogyan azt olvasni lehet itt-ott, még a szakirodalomban is, hiszen az erdélyiek felfogása szerint hivatalosan, jogszerűen trónra sem lépett, ill. az önmagát törvénytelenül királynak deklaráló Józsefet nem lehetett attól megfosztani, amivel nem is rendelkezett.

Megállapodás született Huszton arról is, hogy a magyar (=szécsényi) konföderáció = Rákóczi állama elismeri és garantálja Erdély önállóságát, a magyarországi Részek (a Partium) változatlanul az Erdélyi Fejedelemséghez tartoznak. Hangsúlyozták, hogy a két ország „*igaz szövetségben*” marad a jövőben is. Deklarálták, hogy a megkezdett harc mind a két fél közös ügye, ezért egymás nélkül nem lépnek békességre, az esetleges békeszerződésekbe mind a két országot belefoglalják.

Magyarország – „Erdélyország” konföderációja alapján az erdélyi országgyűlés feljogosítva érezte magát, hogy saját követeket meneszthessen Nagyszombat-ra, a felújított fegyverszüneti tárgyalásokra. Önmagában az a tény, hogy az I. Józseftől függetlenített „Erdélyország” képviselői felbukkantak Nagyszombatban, a tárgyalások zátonyra futását máris előrevetítette. Az angol (George Stepney) és a holland (Jacob Jan Hamel-Bruyninx) mediatorok, még az érdemi eszmecsere megkezdése előtt győzködtek Rákóczit, hogy a társadalmi béke érdekében mondjon le Erdélyről, inkább keressen magának a császár birodalmában valamilyen Erdellyel egyenértékű hercegséget (Erre Johann Wenzel Wratislaw kancellár személyesen is igyekezett rábírni Rákóczit.¹⁷) Rákóczi határozottan visszautasította az ajánlatot, a felesége kérlelése sem hatott rá. Úgy érvelt, hogy nem az egyéni dicsőség és hírnév miatt, hanem az Ausztriai Ház igájának a lerázásáért, a törvényesség helyreállításáért fogott fegyvert Magyarországon is, Erdélyben is. XIV. Lajos biztatását, erdélyi fejedelemként, mint szuverén ország szuverén uralkodójaként való elismerését készpénznek vette.

Ugyanilyen okból, vagyis a nemzetközi elismertetése, európai elfogadtatása céljából fogadta el a lengyelek és I. Péter cár invitálását a lengyel trónra 1707-ben. Hogyan is fogalmazott Rákóczi? „*csak a' végre ítültük ezen [lengyel]*

¹⁶ R. Várkonyi: Erdélyi változások, 237–238. Ráday Pál iratai 1703–1706. I. (S.a.r.: Benda Kálmán, Esze Tamás, Maksay Ferenc, Pap László) Budapest, 1955. 529–535.

¹⁷ Rákóczi: Emlékiratok, 332.

coronának acceptatioját, hogy az által a' két hazának [Magyarországnak, Erdélynek] nagyobb segedelmére lehessünk"¹⁸

Figyeljünk csak fel Rákóczi fogalmazására! Külön-külön, egymástól elválasztva is a „két haza” érdekeit tartotta szem előtt cselekedetével, hiszen egyrészt „az universalis békességben való bé szerkeztetésünk felől bizonyosabbak lehettünk”, másrészt pedig a „lengyel országhi respublica”, Oroszország, Magyar- és „Erdélyország” egyesített ereje bizonyosan meghátrálásra kényszeríti majd a császárt. I. József császár nem kockáztathatja meg a spanyol örökségért vívott háborúja mellé a magyarországi harcokat, tetszik-nem tetszik, bele kell egyeznie a szabad királyválasztásba Magyarországon. Márpedig ha a magyar rendek a magyar trónra a „bavarust” (Miksa Emánuel bajor választófejedelemet) választanák meg,¹⁹ akkor a Habsburgok által vezérelt Német–római Birodalommal szemben a birodalmat ellensúlyozni képes szövetségi rendszer formálódhat ki Közép-Európában a választásos (alkotmányos) monarchiákból, nevezetesen Miksa Emánuel magyar király, II. Rákóczi Ferenc lengyel király, erdélyi fejedelem országaiból. Ebből a logikusnak tűnő gondolatmenetből kiderül, hogy Rákóczi Magyar- és „Erdélyország” valamennyi problémáját a legfontosabb jog kétségbe vonásából, a szabad (magyar) királyválasztás és a szabad (erdélyi) fejedelmválasztás jogának a megsértéséből vezette le.

Rákóczi számára 1707-ben már egyértelmű volt, hogy a fegyveres erővel kicsikart magyarországi eredmények csakis nemzetközi támogatással, támogatottsággal realizálhatóak, ezért bárhonnan, bárki is legyen az, külpolitikai szövetségesre akart szert tenni, hogy az európai politikai szintén szuverén uralkodóként jelenhessen meg. A nagyhatalmak közül legyen az akár Franciaország, akár Svédország, akár Oroszország, sőt, akár az Oszmán Birodalom, mindegyik megfelelt volna Rákóczi elképzelésének. A keresztény nagyhatalmak egymástól függetlenül, külön-külön támogatásukról biztosították a Habsburg király elleni „lábadót” főleg I. Lipót császár 1705. évi halála után, de szövetségkötésre egyedül csak Nagy Péter orosz cár volt hajlandó Rákóczival 1707-ben. Ratifikálása el is húzódott, mert az oroszok a svédekkel vívott háborújának kiújulása miatt Nagy Péter cár már 1708 nyarán lényegesen módosított korábbi álláspontján. Amíg 1707-ben Rákóczi lengyel királlyá választásával és koronázásával nemcsak az orosz–svéd háború, de az Erdélyi Fejedelemség szuverenitása körüli problémák is pozitív megoldást sejtettek, addig 1708-ban az orosz cár már I. József császár és Rákóczi kibékülését, kiegyezését szorgalmazta mediatorságának és garanciavállalásának ígéretével.²⁰

¹⁸ *Ráday iratai* II. 235–236.

¹⁹ *Nedeczky Gáspár*: A Nedeczky család. Budapest, 1891. 262–270.; *Ráday iratai* II. 235–236.

²⁰ Письма и бумаги имп. Петра Великого. т. VII/2. Санкт–Петербург, 1918. 793.; *Ráday iratai* II. 455–456., 459.

Amikor Jemeljan Ukrainev cári követ Magyarországra érkezett 1708 augusztusában, Rákóczi előtt bizonyossá vált, hogy a Lengyelország révén elképzelt nemzetközi „kitörése” kudarcot vallott. A királyválasztás elmaradása (a lengyelek szabotálása miatt?), továbbá az orosz–svéd háború eszkalálódása, a lengyel–litván fronton zajló harcok a magyar ügyet a teljes elszigeteltségbe taszította. Nem lehet a véletlen számlájára írni, hogy Rákóczi Oszmán Birodalom felé megnyilvánuló eddigi óvatos politikája erőteljesen aktivizálódott. Amíg az 1705. október végi Pápai János török követsége inkább a titkos diplomácia részét alkotta,²¹ addig az 1707 áprilisában, az erdélyi fejedelemségbe való beiktatása utáni erdélyi követének Henter Mihálynak Konstantinápolyba küldése, valamint az 1708 áprilisában a nándorfehérvári beglerbéghez indított Pápai Gáspár megbízatása arról árulkodik, hogy Rákóczi egyre türelmetlenebbül sürgette a Porta beavatkozását, a törökök segítségnyújtását. Pápai János és Horváth Ferenc által 1705-ben a Portára bevitt és ott előterjesztett javaslatokat Rákóczi 1707-ben, 1708-ban és 1710-ben lényegében megismételte, ami nem volt egyéb, mint a szultán „Magyar Ország és Erdéllyel óltalma alá” vételéért folyamodás, a szerződéslevél = a szultáni ahdnáme összeállításáért és kiadásáért való egyezkedés, a szultán bürokrataival való huzakodás. Rákóczi a szultántól katonákat és hadiszereket kért, cserébe Magyarország évi „negyven ezer tallérig való ajándékkal”, Erdély évi 30 ezer tallér adófizetésével hálálta volna meg „minden esztendőről esztendőre” a Porta jóindulatát. Sőt, mi több, Rákóczi „az német nemzet az török ellen hadakozás” esetén azt is ígérte, hogy „*az török nemzet mellet fegyvert is fogunk; sőt most is híre [szultán beleegyezése] nélkül, az német császárral megh nem békülünk.*”²²

Rákóczi „nagyvonalú” ajánlatai, diplomáciai erőfeszítései a Portán mégis hiábavalónak bizonyultak. Az okokról Pápai János portai követ naplói részletesen tájékoztatnak.²³ Ezek közül a legfontosabb tényezőnek a karlócai békék tiszte-

²¹ *Ráday iratai* I. 442–450.; *Pápai János naplói*. A konstantinápolyi követségnek diáriuma. 1705–1708. (S.a.r., előszóval és jegyzetekkel ellátta: Benda Kálmán) Budapest, 1963. 43–271. Lásd az előzményeket: *Benda Kálmán*: II. Rákóczi Ferenc török politikájának első éve, 1702–1705. In: *Történelmi Szemle* 1962. 203–204.

²² *Ráday iratai* I. 449., *Ráday iratai* II. 154–158., 403–408., 484–485., *Ráday Pál iratai* 1709–1711. Budapest, 2003. 21., 24–26.; *Pápai naplói* 1705–1708, 245. – Henter Mihály erdélyi küldött 1708. január 3-án Mavrokordatosnak többek között ezt mondta: „adott alkalommal visszatérne az ősi [török] hűséghez” (data tamen occasione redeundi ad fidelitatem antiquam); *Pápai János naplói*. Diarium legationis Constantinopolitanae pro anno 1710. (S.a.r., előszóval és jegyzetekkel ellátta: Benda Kálmán) Budapest, 1963. 307–349.; *Papp Sándor*: A Rákóczi-szabadságharc török diplomáciája. In: *Századok* 2004/4. 793–821.

²³ *Pápai naplói* 1705–1708, 231. – Alexandros Mavrokordatos főtolmács Rákóczi követeinek (1707. július 9-i bejegyzés): „Domini, Porta publice vos admittere non potest, secrete non debet.” (Uraim, a Porta nyíltan nem fogadhat benneteket, titokban nem kell ezt tennie.) „...Porta non vult tractare principe, alioquin favet rebus vestris.” (...a Porta nem akar a fejedlemmel tárgyalni, bár egyébként támogatja ügyeteket.); Pápai János ebben az értelemben tájékoztatta urát, Rákóczit pl. 1708. február 1-i levelével. „A Fényes porta arra az alkalmatosságra

letben tartása mutatkozott. Rákóczi kedvéért az Oszmán Birodalom nem kockáztatta a rizikós jövőt a garantált jelenért. Az oroszokkal 1700-ban megkötött konstantinápolyi béke számára a stratégiai irányt és térséget (a Fekete-tenger északi partvidékét, Ukrajnát, Moldvát) garantálta a másfél évtizedes háborús pusztítást elszenvedő Duna-medence helyett. Az az ígéret, hogy az Erdélyi Fejedelemség, a Magyarországtól elszakított „másik magyar állam” „az ősi [török] hűséghez” visszatér, a régi állapotok visszaállításra kerülnek, a nagy északi háború Portára gyakorolt hatásait már nem semlegesíthette, Erdélyért már nem vállalhatott egy újabb kockázatot.

Ha végigtekintünk az Erdélyi Fejedelemség, tehát az 1570 utáni 1711-ig tartó történetén, azt tapasztaljuk, hogy Erdély + Partium = Erdélyi Fejedelemség közvetlen megszületését a Habsburg – Oszmán-dinasztiák vezetett nagyhatalmak háborújának 1568-as drinápolyi béke készítette elő azzal a kitételével, hogy a status quo alapján aláírt, de facto a birodalmak erőtlenségét, hódítás képtelenségét bevalló békeokmány érvényességét „az alattvalókra” is kiterjesztették. Ebben a szituációban a magyar király a Magyar Korona tartományára, Erdélyre, a szultán pedig a Szulejmán-i „találmányra”, adományra, ugyancsak Erdélyre vonatkoztatta a drinápolyi végzést. Mivel a békepontok azt is kikötötték, hogy az „alattvalók” miatt háborúba nem keveredhetnek, ezért mindkét nagyhatalom, egy és ugyanazon alattvaló „országának” a pontos határok közötti tartásában volt érdekelt. A török porta nem a titulus (rex electus vagy princeps) prizmáján keresztül nézett a magyarországi helyzetre, hanem a deklarált alattvalóság, a vazallusság = évi adófizetés elismerésén keresztül. A rex (I. Miksa) és a rex electus (János Zsigmond) viszonyának a tisztázása, egyszer s mindenkorra való rendezése „csak” a keresztény világban bírt jelentőséggel. János Zsigmond valamilyeni erőfeszítése hiábavalónak bizonyult, királyi titulust elismertetni Európában sehol sem sikerült. S nemcsak a császártól, aki egy személyben magyar király is volt, a pápától sem remélhetett támogatást, hiszen az unitárius hiten lévő uralkodó nem érdemelhette ki a római univerzális hatalom pártfogását. A közeli rokont, Zsigmond Ágost lengyel királyt (anyjának testvére, az utolsó Jagelló!) pedig immár egy évtizede a balti-kérdés, az 1558-ban kirobbant livóniai háború gondjai kötötték le. 1569-ben a lengyel–litván reálunióval megszületett Rzeczpospolita figyelme a baltikumi orosz expanzió feltartóztatására, s nem a Duna-medencei eseményekre összpontosult. A nemzetközi és a hazai mozgástér beszűkülésének következtében (1568, 1569) meg kellett találni a módját annak, hogy a mindenkinek előnytelen helyzetből a legkisebb presztízsveszteséggel

tartja magát, hogy amidőn Felséged a némettel megbékéllik, s Erdély felségednek cedáltatik, akkor kész barátkozni, úgy biztatván magát, hogy Erdély soha a Fényes Porta barátsága nélkül nem lehet.” – Pápai János levelei. In: *Pápai naplói 1705–1708*, 377.

kerülhessenek ki az érdekelt felek. Ez a speyeri kompromisszum²⁴ volt: a titulus-ról (a királyi igényről) való lemondás fejében János Zsigmond egy önálló, a princeps = a fejedelem által, azaz, korlátozott felségjoggal uralt, de a Magyar Koronától el nem szakadó országot nyert, amit a nagyhatalmak elfogadtak, létét közvetlenül és közvetetten garantáltak is.

János Zsigmond váratlan halála utáni zavaros helyzet – nem a török szempontjából zavaros (!) – csak 1575–1576-ra tisztult le, amikor is Báthori István döntő győzelmet aratott a magyar király támogatását élvező Bekes Gáspár felett, ill. amikor lengyel királlyá választották, koronázták. Báthori már életében gondoskodott utódjáról. Szó szerint 1581-ben „megvásárolta” a Porta támogatását a halála utáni erdélyi állapotok rögzítésére Zsigmond unokaöccse hatalomba juttatásához. Az erdélyi rendek, magától értetődően engedelmes alattvalókként viselkedtek, a fejedelemség élére a jezsuiták neveltjét, Báthori Zsigmondot megválasztották, hatalmába beiktatták, „mindössze” a király elismerése hiányzott. Rudolf magyar király hogy az Erdélyi Fejedelemség katonai erejét az oszmánellenes háborúhoz (1591–1606, a tizenöt éves háborúhoz) csatlakoztathassa, az 1595-ös prágai szerződéssel²⁵ hallatlan és nem mindennapi engedményt (gesztust) tett a királyt adó Báthori-család leszármazottjának. Nemcsak hogy erdélyi princepsnek ismerte el az erdélyi háborúellenes párttal leszámoló Báthori Zsigmondot, hanem Mária Krisztianna Habsburg főherceg-kisasszonyt is feleségül adta hozzá. Az egyéni és a közérdekkel is alátámasztott katonai szövetség mégis kudarcot vallott, nem utolsósorban Bocskai királyellenes megmozdulása miatt. Bocskai „sokszínű mozgalma” (ahogyan azt Pálffy Géza nevezi) – a törökkel a háta mögött – az Erdélyi Fejedelemség önállóságának, de nem az elszakadásának az elismertetésén túl fegyveres bázisának, a hajdúságnak a privilegizálását is eredményezte (*Pacificatio Viennensis*),²⁶ sőt, a háborúskodó nagyhatalmak, a Német-római és az Oszmán Birodalmak, tehát mind a két fél elfogadta mediátornak Bocskai erdélyi princeps-et a pax megkötése érdekében. A magyar királyok erdélyi fejedelmek részére fogantatosított legitimációs eljárásait dokumentumok sora igazolja vissza, pl.: II. Mátyás nagyszombati egyezsége Bethlen Gáborral (1615),²⁷ vagy II. Ferdinánd és I. Rákóczi György kassai megállapodását

²⁴ Vertrag zwischen Kaiser Maximilian II. und Johann Sigismund Szapolyai, geschlossen unter polnischen Vermittlung, ddo. Speyer 1570, August 16. In: *Gooss, Roderich: Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690)*. Wien, 1911. 189–199. (a továbbiakban: *Gooss: Fürstentum Siebenbürgen*); Ide kapcsolódóan lásd még Oborni Teréz nagyszerű írását: *Oborni Teréz: Erdély közjogi helyzete a speyeri szerződés után (1571–1575)*. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk.: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Bp., 2002. 291–305.

²⁵ *Gooss: Fürstentum Siebenbürgen*, 226–235.

²⁶ Ua. 341–353.

²⁷ Ua. 440–447. L. még: *Oborni Teréz: Bethlen Gábor és a nagyszombati szerződés (1615)* In: *Századok* 2011/4. 877–914.

megerősítő váradi ratifikációja (1631).²⁸ Ugyancsak a magyar király és erdélyi fejedelem szétválaszthatatlan, egymástól nem függetleníthető kötelékét bizonyítják a fejedelmek királyellenes fegyveres küzdelmeit lezáró kompromisszumos megállapodások, a *pacificatio*-k (=megbékélés, megbékítés, társadalmi béke) Corpus Juris-ba való bekerülése, becikkelyezése.²⁹ A *pacificatio*, ami lényegét

²⁸ Gooss: Fürstentum Siebenbürgen, 653–658.

²⁹ II. Mátyás (k. e. = „megkoronáztatása előtt”) 1608. II. art. „a magyarokkal és törökökkel kötött békéről” („De pace, cum Hungaris, et Turcis sancita”)

A másodikra nézve:

Mínthogy Isten jóvoltából, úgy a magyarokkal, mint a törökökkel is, békére és egyességre léptek:

1. § Ezért elhatározták, hogy a király Ő felsége azt is megtartsa és megtartassa; és hogy az ország előleges tudta és beleegyezése nélkül, Magyarországon és ennek a kapcsolt részeiben, se háborút ne indítson, se külföldi katonákat be ne hozzon.” – CJH 1608–1657. évi törvénytörvények. Bp., 1900. 10–11. (latin–magyar nyelven közölve)

.....

II. Mátyás (k. e.) 1608/XVII. art. „a többi bécsi cikkelyek még a jelen országgyűlés alatt elhatározás alá kerüljenek

A tizenkettedik és az azt követő cikkelyeket illetőleg elhatározták:

1. § Hogy azok a leendő új király megkoronázásáig érvényességükben maradjanak. És hogy mindenféle adományozásokat és ideiglenes joggal való átruházásokat a király és a karok meg a rendek még ezalatt az országgyűlés alatt a bécsi békekötés értelmében haladék nélkül elhatározás alá vonjanak. („sub paesenti diaeta, juxta contenta *pacificationis Viennensis*, ..., per regem, ac status et ordines fiant, et determinentur.”)

A melyeket a király Ő felsége ily módon szabályszerűleg és törvény szerint megvalósít és a *bécsi békekötés cikkelyeit az előrebocsátottak szerint érintetlenül hagyja.* (kiemelés tőlem – G. S.) – CJH 1608–1657, 20–21.

II. Mátyás (k. u. = „megkoronáztatása után”) 1608/XIX. art. – az erdélyiekkel kötött megállapodás megerősítve (Transactio cum Transylvania facta, confirmatur)

A király részéről Illésházy István nádor és más urak, + „a nagyságos erdélyi fejedelem” (illustrissimus princeps Transylvaniae) követei, Imreffy János, Kornis Zsigmond Kassán meg egyezésre jutottak. Miután az erdélyi fejedelem és az erdélyiek aláírták és megpecsételték az ország javát és a közjót szolgáló pontokat, most az országgyűlés is ratifikálja az egyeztetett cikkelyeket. (in bonum regni, et publicae pacis permansionem, Cassoviae certos articulos concluderit) – CJH 1608–1657, 34–37.

II. Mátyás 1613. évi V. art.

„Mínthogy a császári és királyi felség az erdélyi követekkel már bizonyos föltételeket megállapított, ennél fogva elhatározzák, hogy ha azokat Erdélynek fejedelme, meg az erdélyi karok és rendek és Magyarországnak az oda kapcsolt részei, megerősítették és a megerősítést átküldik, akkor ugyanazokat a legközelebbi országgyűlés cikkelyei közé beillesztették és beiktassák. (kiemelés tőlem – G. S.; ...quod si princeps Transylvaniae, status et ordines Transylvaniae...)

1. § De elhatározzák, hogy ezutánra semmi nyílt háborút ne indítsanak.

2. § És hogy az ezerhatszáznyolczadik évi e tárgyban kelt második cikkelyt (a melyet sértetlenül meg is kell tartani) megújítják.” – CJH 1608–1657, 96–97.

II. Ferdinánd hitlevelének 1622. évi II. art. („...Magyarország királyává történt szerencsés fölvatása alkalmával, az Ő felségétől elfogadott föltételek végéhez azt a biztosítékot kapcsolták hozzá, hogy tudniillik: az ezen feltételekről kiadott diplomát, uralkodása kezdetén, az ország közvégzései közé beiktassák és kihirdessék.”) **7. §** – „Első föltétel. Hogy az országnak a szabadságait, mentességeit, kiváltságait, határozatait, jogait és szokásait összesen és egyenként, egyszersmind a *bécsi békekötést és az abba belefoglalt összes czikkelyeket*, (kiemelés tőlem – G. S.) nemkülönben a mostani szentséges császári és királyi felségnek az 1608-ik és 1609-ik évi koronázás előtt és után kelt, kiadott többi végzéseit is minden pontjaikban, záradékaikban és czikkelyeikben a király Ő felsége szigorúan és szentül megtartja és másokkal is, mindenkivel sértetlenül megtartja.” – CJH 1608–1657, 176–177.

.....
18. § „Tizenkettedik feltétel. Hogy a békeegyezségek Csehországgal és a többi szomszéd tartományokkal, meg *Erdélylyel, a bécsi békekötés czikkelyeihez, meg az 1609-ik évi végzések 42-ik czikkelyéhez képest érvényükben maradjanak* és azokat Ő felsége megtartja és az övéi részéről is megtartja.” – CJH 180. („...cum ...Transylvania, juxta art. pacificationis Viennensis, et constitutionum anni 1609. art. 42. in suo vigore permanente, suaque majestas eas observabit, et per suos observari faciet.”) – CJH 1608–1657, 180–181.

III. Ferdinánd magyar király hitlevelének 1638. évi I. art. 2. §, 13. §

„szerencsés felavatása alkalmából felmutatott hitlevél feltételeinek minden pontját, záradékát és czikkelyét ígérete szerint, nemcsak meg fogja tartani; hanem ezen nemes ország kormányzását átvevén és abban a mindenható jó Isten segédelmével uralkodván, nagyobb biztosíték és kezesség jelül ezen hitlevél feltételeinek, a jelen országgyűlés végzései közé való beiktatásába is kegyelmesen beleegyezik. ...”

.....
2. § Első feltétel: Hogy az országnak a szabadságait, mentességeit, kiváltságait, statutumait, jogait és szokásait, összesen és egyenként, úgyszintén a *bécsi békekötés végzéseit és az azokban foglalt összes czikkelyeket*; (kiemelés tőlem – G. S.) valamint a boldog emlékű második Mátyásnak az 1608 és 1609. évi koronázás előtt és után kelt többi czikkelyeit; továbbá a mostani császári és királyi felség alatt, az 1622-ik évben kiadottakat, meg a jelen 1625-ik évben és a jövőben kiadandókat is, minden pontjaikban, záradékaikban és czikkelyeikben Ő felsége szigorúan és szentül megtartja és másokkal is, mindenkivel sértetlenül megtartja. – CJH 1608–1657, 364–365.

.....
13. § Tizenkettedik föltétel: Hogy a békeegyezséget Csehországgal és a többi tartományokkal, meg Erdélylyel, a bécsi békekötés czikkelyeihez, meg az 1609-ik évi végzések 42-ik czikkelyéhez képest Ő fensége megtartja és az övéi részéről is megtartja.” – CJH 1608–1657, 368–369.

III. Ferdinánd az 1647. országgyűlésen szentesíti a linzi végzéseket (= *Diploma regium pacificationis, cum illustrissimo principe domino Georgio Rákóczy,...*): **V. art. 3. §** Hogy midőn Magyarorszáunkban az utóbbi legközelebb múlt időkben bizonyos belső lázadások és elenségeskedések támadtak és ennek következtében az ország békéje, csendje és nyugalma felzavarodott, mi, atyai és kegyes indulattól vezérelve, hogy a keresztény vér ontását megkíméljük, és hogy az országban való minden viszály megszüntével a honfiak nyugalmat és csendet élvezzenek, ezeket a kitört zavarokat inkább az egyezkedés békésebb eszközeivel, semmint fegyveres erővel óhajtván lecsillapítani és elfojtani, nagyságos Rákóczy György erdélyi fejedelemnek, Magyarország némely részei urának, a székelyek ispánjának és a pártjához szegődött magyaroknak a kívánságára és követeléseire kegyelmesen elhatároztuk magunkat.

tekintve – többek között – nem más, mint a király – princeps kapcsolat egyértelműsítése. A princeps tulajdonképpen csak a király által, a király jóváhagyásából lehetett princeps Erdélyben, aki – mint önnön létezésének törvényes feltételként (*sine non qua*) – a királyt mindig előtte járónak, nagyobbknak, főbbnek fogadta el (a speyeri egyezményben, majd a „*pacificatio Viennensis*”-ben rögzítetteknek megfelelően, ill. a későbbi megerősítésekben egyaránt). Ugyanakkor I. és II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemként való királyi elismerése, vagyis erdélyi hatalmuk legitimálása soha nem következett be!

Összegzésként úgy vélem, hogy az erdélyi fejedelem hatalmát csak akkor tekinthetjük legitimnek, ha a hatalom gyakorlásához a fentiekben emlegetett három tényező együttesen jelen van, ha a három nélkülözhetetlen feltétel teljesül. Ezek:

- az erdélyi rendek szabad választása az országgyűlésen a választási feltételek elfogadásával,
- a Porta ahdnáméja + a török beiktatási jelvények (a süveg, a bot, a zászló, a szablya, a kaftán és a felszerszámozott ló)
- a mindenkori magyar király elismerése, hogy a rex – princeps kapcsolat *de jure* is szabályozottá legyen (*princeps electus* – *princeps receptus*)

A fenti körülmények időbeni sorrendet is tükröznek, vagyis a Porta állásfoglalása mindig megelőzte a királyi „hitelesítést”. (Báthori Zsigmond és II. Rákóczi György többszöri lemondása – visszatérése sem módosítja az előbbieket.)

4. § És azoknak a rendje, a mikbe kegyelmesen belenyugodtunk (a mint nemcsak a nagyszombati egyezkedés alkalmával, hanem legutóbb is, az előbb nevezett erdélyi fejedelemhez követül küldött hívünk, nemzeti Török János, különben magyar kamaránk tanácsosa révén a megállapodás történt) ilyen módon következik: 5–14 §-ok. – CJH 1608–1657, 420–421., 421–427.

I. Lipót magyar király hitlevele 1659. I. art. 2. § Első feltétel. Hogy az ország szabadságait, mentességeit, kiváltságait, statutumait, jogait és szokásait, összesen és egyenként s nemkülönben a *bécsi szerződés határozatát és minden abban foglalt cikkelyt*, (kiemelés tőlem – G. S.) úgy a többi boldog emlékezetű II. Mátyás megkoronázása előtt s után 1608., s 1609. évben, úgyszintén az előbb elhunyt, legboldogabb emlékü II. Ferdinánd úrnak 1622., 1625. és más években is kiadottakat, valamint a mostani császári és királyi felség legújabb szerződésének, a linzi békekötésnek határozatát s az abban érintett minden cikkelyt, az ország 1647., 1649. és a jelen 1655. évi törvényeivel egyetemben, minden pontjaikban, záradékaikban s cikkeikben Ő felsége állandóan és szentül megtartandja és más mindenkivel sértetlenül megtartatni fogja.” – CJH 1657–1740, Bp., 1900. 132–133.

13. § Tizenkettedik föltétel: Hogy a békeegyettséget Csehországgal és a többi tartományokkal, meg Erdélylyel, a bécsi békekötés cikkelyeihez, meg az 1609-ik évi végzések 42-ik cikkelyéhez képest Ő fensége megtartja és az övéi részéről is megtartatja.” (= ugyanaz, mint III. Ferdinánd hitlevelének 1638. évi decr. I. articulusának 13 §-a.) – CJH 1657–1740, 136–137.

*Az erdélyi fejedelem legitimációjának kérdéséhez**

Név	Megválasztva/ beiktatva	Szultáni megerősíté- tése	Királyi megerősíté- tése	Pax, pacificatio
				1568 – drinápolyi béke
Szapolyai János Zsigmond	1540. szept. 13. /1559. szept. 15. 1571. márc. 10.	1540. okt. 16. ahdnáma (A) I. Szulejmántól	1570. aug. 16. Speyer (Gyfvár- 1570. dec.1.)	
Báthori István	1571. máj. 25./ 1571. máj. 25. (vajda)	1572. aug.–szept. (A) II. Szelimtől		
		1575. ápr. 15. (A) III. Murádtól		
		1575. dec. 23. (A) III. Murádtól	1576 eleje (máj.?)	
Báthori Zsigmond	1588. dec. 8./ 1588. dec. 23. 1594. aug. 8./ 1598. aug. 28. 1601. ápr. 3.	1581 1601. aug. 11. (A) III. Mehmedtől	1595 – prágai szerződés	
Báthori András		1599. aug. 20. (A) III. Mehmedtől		
Bocskai István	1605. febr. 21./ 1605. szept. 14.	1604. nov. 5–14. berát (B) I. Ahmedtől 1605. ápr. 20– máj. 18. (A) I. Ahmedtől		1606. jún. 23. bécsi pacificatio (becikkelyezve 1608-ban) 1606. nov. 11. Zsitva-torkolati béke (pax)
Báthori Gábor	1607. márc. 7./ 1608. aug. 15.	1608. szept. 2–11. (A) I. Ahmedtől	1608. szept. 22. kassai eskü (EOE adata)	
Bethlen Gábor	1613. okt. 23.	1614. július 1. (A+B) I. Ahmedtől	1615 – nagyszom- bati egyezség 1622. évi egyez.	1622. jan. 6. nikolsburgi pacificatio (becikkelyezve 1622-ben)
Brandenburgi Katalin	1629. nov. 15./ 1630. jan. 25.	1627. ápr. 6–16. (A) IV. Murádtól		
I. Rákóczi György	1630. dec. 1./ 1630. dec. 22.	1631. ápr. 3–12. (A+B) IV. Murádtól	1631 – kassai egyezség 1647. évi egyez.	1645 – linzi pacificatio (becikkelyezve 1647-ben)

Név	Megválasztva/ beiktatva	Szultáni megerősíté- tése	Királyi megerősíté- tése	Pax, pacificatio
II.Rákóczi György	1642. febr. 19./ 1642. márc. 4. 1658. jan. 14. 1659. szept. 24.	1642 (B) Ibrahimtól 1649. jún. 12–21. (A+B) Ibrahimtól	1649. évi egy.	
I.Rákóczi Ferenc	1652. febr. 24.	1652. dec. 2–13. (B) IV. Mehmedtől	megerősítés nincs	
I. Apafi Mihály	1661. szept. 14.	1661. okt. 5–14. (B) IV. Mehmedtől	1664 1688 – Fogaras	1664 – vasvári béke (pax)
II.Apafi Mihály	1681. jún. 10.	1684. nov. 19–28. (B) IV.Mehmedtől	1690 – Diploma Leopoldinum	
Thököly Imre (<i>Felső-Mo.–ra</i>) (Erdélyre)	1690. szept. 22.	1682. aug. 5–14. (B) IV.Mehmedtől 1690. jún. 8–17. (A) II.Szulejmántól	megerősítés nincs	
			Diploma Leopoldinum	1699 – karlócai béke (pax)
II. Rákóczi Ferenc	1704. július 8./ 1707. ápr. 5.	megerősítés nincs	megerősítés nincs	1711 – szatmári pacificatio (becikkelyezve 1715-ben)

**Oborni Teréz*: Erdély fejedelmei. Bp., 2002. Függelék: Erdély fejedelmei, uralkodói, kormányzói és helytartói 199–201. oldalon lévő táblázat, ill. *Papp Sándor*: Muszlim és keresztény közösségek, egyházak és államok autonóm rendszerei az Oszmán Birodalomban. Keletkutatás 2012 tavasz folyóiratban publikált cikk adatainak felhasználásával készített táblázat